

„RUTHARIUS CHRISTIANUS.“

DR. I. PREGELJ.

Otroci so izvlekli nekod izpod strehe zaprašene in orumenele liste starega papirja, vzeli škarje, napravili lep iz pšenične moke, krojili ves dan in lepili in srečno naredili nekaj tistega, kar imenuje Moh. knjiga »zračni zmaj«. Ko so bili gotovi, so se šumno dvignili, begali na cesto, skušali pognati papirnato igračo visoko v zrak in se ob mraku nasitili svojega veselja in pustili »zmaja« v vejah košate lipe za cerkvijo, kjer je visel v rosi, solncu in dežju do jeseni, ko je potegnil močan veter in otrešel z listjem posinele in preperete papirnate cape na tla. Stari Jernač, ki je govno pobiral po cesti in ga nosil na svojo njivo, se je sklonil za capami, jih pobral, ogledal, zložil, obrisal prahu in stopil v župnišče, zakašljal trikrat, podrsal nerodno z nogo po tlaku v veži in zaklical glasno:

»Dobro jutro želim, gospod fajmošter, če so doma.«

»Doma!« je odgovoril širok moški glas v sobi na levi in trenutek pozneje so se odprla vrata in pred Jernačem je stal fajmošter Tomaž z gosjim peresom za ušesom, s črtalom med ustnicami in z nepopisano polo papirja v levi. Ostre in modromirne njegove oči pod košatimi obrvmi so mu šle srepo preko naočnikov, ki so mu ležali nizko na

nosu; premerile so vso postavo Jernačevo od glave do nog in obvisle na listih, ki jih je držal v roci. Brez vsega uvoda je rekel duhovnik domače, nevljudno:

»Kakšen d... pa si spet pobral na cesti, govnač Jernač?«

Jernač je stegnil roko in se v nekaki zaupni robotosti pošalil:

»Ali boste z roko prijeli, če je d...?« Fajmošter Tomaž se je zagledal v liste, stopil bliže k vratom, bral, se zasmejal in menil:

»Takšnega osla še ni bilo kakor je bil ta, ki je to pisal.«

Takoj pa se mu je obraz zresnil in je mrmral:

»Osel gor, osel dol. Dobro je pisal.« Nato pa je pogledal hitro in nezaupno čez naočnike na Jernača in vzkliknil:

»Ali si samo to našel?«

»Bog ve da, gospod fajmošter,« je odvrnil Jernač.

Fajmošter se je spet zamislil v liste, jih nato zgrnil in položil na polico za seboj in menil rezko:

»Zaklad pa ni, ne misli; pravi d... si pobral. Ga boš spet drago prodal za srebrn florint?«

»Kar boste dali, gospod fajmošter,« je odvrnil Jernač preprosto. »Bo pa anti že res, da je pisanje vredno florint, če sami pravite.«

»Florint za d...« je zaklical roboti gospod Tomaž, »kdo je že slišal kaj takega? Ali misliš, da je fajmošter Tomaž res zato na svetu, da bo vsako gnojišče s srebrom potlakal pa vsako kunjko kupil, ki jo je Jernač na cesti pobral.«

»I no, gospod fajmošter,« je dejal prevejano Jernač, »saj ni, da morate kupiti. Bom pa drugam nesel pokazat, h gospodu notarju bom stopil, ki tudi zbira —« »Ta je lepa,« je zavpil gospod Tomaž. »Tako, zdaj te torej poznam! Ti si, ki služiš dedcu v Tolminu! Njemu in meni! Dvema gospodoma. Govnač grdi, hinavec!«

»Nikoli še, gospod fajmošter,« je zaklical zdaj tudi kmet živahno. »Kaj neki sem naredil, da vpijete? Nazaj papirje, pa grem, pa prav nikomur jih ne bom dal. Nazaj tja jih vržem, kjer sem jih pobral. Pa naj bom govnač, hinavec nisem.«

Fajmošter Tomaž je mirno segel v žep in izvlekel goldinar. V obrazu mu je podrtavalo zadovoljno in je rekel:

»Florint sem rekel. Ali je prav?«

»Prav,« je menil nekam nezaupno Jernač. Duhovnik je naglo spravil kupljene papirje v svojo dolgo rjavo suknjo in rekel prikupno:

»Trde besede anti ne boš zameril. Saj sem tvoj fajmošter, pa ujezil si me. Kaj mi pa. omenjaš dedca, ki mi je zoprn? Lej, nobene lepe je ne ve povedati o duhovnih in še v cerkev ne hodi. In moje farane je naučil proti meni, da se upirajo in nočejo plačati, kar so dolžni za cerkvene orgle.«

Jernač je nemirno begal s pogledom, fajmošter Tomaž pa je začel živahno mahati z belo polo, katero je bil prinesel prej s seboj:

»Naj vas le nagovarja proti meni. Bomo videli, kaj bo. Bomo videli ali boste tudi takrat vrata zapirali pred menoj, da ne bi mogel terjati, ko dobite šekacjon na vrat.«

Pero mu je zdrknilo izza ušesa, nezavedno je iskal črtala, ki ga je bil prej položil na polico za seboj. Ko ga je našel, je rekel:

»Zdaj veš, kako. Le povej Viduču, Kovaču, Zlataperju in Kofolu! Na to-le belo polo jih bom zadal sodniji, pa naj jim pomaga dedec notarski, če bo mogel. Verstanden?«

»Bom pa povedal,« je rekel Jernač pohlevno in se pomaknil proti vratom.

»Čakaj,« je viknil tedaj fajmošter in se obrnil po veži v ozadje proti kuhinji in zaklical:

»Mica, kos kruha odreži, pa polič vina prinesi iz kleti.«

Jernaču pa je velel sestiti na klop, ki je bila v veži ob vratih.

Za hip je stopil v svojo pisarniško sobo in pustil Jernača samega. Ta je mislil:

»Ogenj pa burja v strehi! Ali sem te? Goldinar si dal pa še jezen si bil. Le vpij! Saj sem Jernač, pa te poznam. Ugovarjal ti ne bom. Saj nisem neumen! Da poletim na lepem skozi vrata, pa boš še vpil za menoj, da bo vsa vas slišala. Šekacjon pa le zada, kaj meni mar. Sem pošteno odrajtal svoj del.«

Kuharica je postavila k njemu na klop kruha in vina. Tedaj se je vrnil fajmošter in se dobrovoljno razkoračil pred možem.

»Kje si še vzel tisto jezo prej, da si odgovoril,« je dejal vedro. »Prav postavno si se postavil. Tako bi storil, ko te lajajo govnača pa skopuha.«

»Govnača ne zamerim,« je odvrnil Jernač. »Saj če poberem na cesti za konjem, še ni greh.«

»O, ne, greh ni,« se je zasmel fajmošter, »pa to je, da ti z rokami pobiraš.«

»Ne rečem, da se še ni pripetilo,« je odvrnil Jernač. »Saj je dovolj vode na svetu, da se človek umije. Gnoja je pa le škoda.«

»Škoda,« je kimal gospod Tomaž z glavo.

»Kar pa se skoposti tiče,« je menil nadalje Jernač, »je pa taka, da ga ni pod solncem človeka, da mu še niso izrekli grde besede. Saj so jo še vam.«

»Meni, kako neki?« je posluhnil fajmošter.

»I nu,« je rekel Jernač, »lajajo vas Jernača.«

»Zakaj pa?« se je začudil gospod Tomaž.

»I nu,« je menil mož, »ker so videli, da tudi radi grebete po smetiščih pa po jarkih za starimi črepinjami, kakor jaz na cesti za govnom in kar je temu podobnega.«

Gospod Tomaž je planil:

»Lej, tega mi pa nihče drugi ni rekel kakor Volčanski. Pa moji tepci so taki, da so koj ponovili. To imam za zahvalo, da se pravdam zanje proti Volčanom za letne »štmavre«.

Stopil je iznova raznet po veži gorindol in mislil iz bridkostjo na pismo, ki mu ga je bil pisal za god Volčanski.

»Vse dobro za god, Tomaž! Pravic za štmavre pa vendar ne boš izkopal, čeravno pravijo, da si nekomu v tvoji fari podoben in vsa smetišča prebrskuješ za starinami in prav nič ne pomisliš, da imaš posvečene roke.«

Jernač pa je mirno pojedel kruh, popil vino in se vzdignil:

»Čakaj,« je velel župnik Tomaž še preden se je mogel zahvaliti.

»Ali si vse prinesel, kar si našel?«

»Vse.«

»Florint pa za vsak list, ki ga še dobiš.«

»Dobro je, gospod fajmošter.«

»Pa še nekaj.«

»Kaj takega, gospod?«

»Dve pismi poneseš v Volče in Tolmin.«

»Kdaj pa?«

»Čez uro, ko se vrneš.«

»Prav, čez eno uro.«

»Če moreš.«

»Menda bom mogel.«

Jernač se je okorno poslovil. Gospod Tomaž pa se je vrnil v svojo pisarno, razgrnil preperele liste in bral. Nato je segel po poli papirja, jo preganil in pisal:

»Dragi tovariš!

Moje ime je Tomaž Rutar in ne Jernač Govnač. Resnica božja pa je, da Jernač Govnač stika po smetiščih zame in mi je tudi res našel starino, ki je več vredna kot vseh sedem Tvojih in mojih letnih štmavrov. Zaradi pravice seveda tudi glede štmavrov ne odneham. So Gott will, nur keine Furcht, aber ehrsam und tüchtig! Vale! Rutarius.«

Nato je segel gospod Tomaž še po eni poli papirja, jo zganil in pisal:

»Gospod notar!

Dasi nisva prijatelja in dobro vem, da se javno norčujete iz mojega starinoslovstva in hočete sploh vse bolje in več vedeti kakor preprosti katoliški duhovnik, sodim vendar, vedoč, da se tudi Vi zelo poganjate za starimi rokopisi, da Vas bom prijetno ali morda neprijetno (heu me miserum!) iznenadil z vestjo, da se mi je posrečilo najti slovenski rokopis iz leta 1540. Pisatelj je katoliški duhovnik, Tolminec, plebanus Joannes Tulminensis. Naslov spisu je latinski in slove: Rutharius christianus, seu verba salutis quae locutus est praeco Misericordiae Dei servus Domini Joannes. Kaj mislite, velerodni gospod? Ali smo še nekaj vredni katoliški duhovni? In pa mi Tolminci! Le preveč prevzetnosti ne, gospod notarius! Moj Joannes je posekal Vašega Truberja. Semper triumphans erit Ecclesia! Hochachtungsvoll! Ergebenster Diener. Thomas Rutar, Cooperator, St. Luciae ad Pontem.«

Čez pol ure se je vrnil Jernač s še dvema listoma prečudnega rokopisa in prejel še dva goldinarja. Enega mu je dal gospod Tomaž za pot v Volče in Tolmin in mu priporočil, naj ne pozabi omeniti notarju, da je baš on sam našel »stare papirje«, če bi notar kaj poizvedoval.

Gospod Tomaž se je nato vrnil v svojo sobo in začel pazljivo in glasno brati, kakor je bil napisal njegov davni prednik in tovariš. To pa je bila vsebina:

* * *

»Kristusu Gospodu, ki bo prišel sodit žive in mrtve — — — — —
hvala — — — — —
in sem jaz sam že visel na tistem mostu, ki je kot britev oster nad breznom in mi je Njegova milost pokazala nazaj med vas, da vas še učim in še trpim z vami vaš revni pastir — — — — —

O, kako rad bi povedal, kakšen je Bog. Pa kako boste vedeli, da je najmodrejši. Saj niste modri. Kako vedeli, da je najboljši. Niste videli dobrega

Zato verujte! Bog je lep, je moder, je svet, je eno samo brezno skrivnosti, povodenj ljubezni, ogenj pravice, ena strašna lepa pesem, ena strašna sladka roža, ki je vse, vselej in vsem. Pa še to so le besede ubogega človeka, ki je slep in gluhi in nem. Slepec ne vidi, nemeč molči in gluhi ne sliši

Ni je besede, da bi vse razodela. Ni je pesmi, da bi Boga zapela in njegovo skrivnost — — — — —

Poslušaj, Melinc, ki znaš bukve brati. Povej mi, kaj pa ve ena črka za cele bukve, ena vodna kapelj, in bo rekla ena človeška pamet, da je volnost svetega Duha? To ve, kar veva jaz pa ti in bo rekla črka, da so bukve sto črk in še več, in bo rekla kaplja, da je morje strašna temá kapelj, in bo rekla ena človeška pamet, da je sveti Duh več kot pamet vseh ljudi, ki so bili, so in bodo do sodnega dne. Kaj gledaš, Mica Kragu-

ljeva? Ne razumeš? Poslušaj! Tvoja pobožnost, kadar si najbolj sveta, je drobno vlakence. Zloži in zapredi vlakna, da bodo tako debela vrvca, kakor je oreh pred vašo hišo, pa še ne boš dobila pobožnosti, ki je v svetosti ene same kratke sekunde najnižjega angela v nebesih v zadnjem najpižjem koru. Spremisli pa, da je devetkrat devetindevetdeset tavitent angelov v enem koru in da je devet korov vseh angelov in da je svetost vseh teh angelov eno samo vlakno v primeri s svetostjo Boga! Zdaj veste, kaj se pravi Boga rajtati — — — — —

Kdo ga bo skušal? Satan ga je skušal, hudič norčavi, Judež pa ga je izdal, segoltni birič, ki na veji visi — — — — —

Po vaši pameti pravite duhovnim, da so gospodi. Jaz pa vam rečem, da je bil sveti Urh hlapec Gospodov. Jaz pa vam rečem, da sem tudi jaz le hlapec, hlapec Gospodov, ki je moj Bog in vaš in še onega, ki v Rimu sedi in se je lepo zapisal: servus servorum Dei — — — — —

V latinskih bukvah sem bral, kako je spoznala rojstvo svojega Boga celo neumna živina pa pred človekom, ki ima pamet in dušo pa tudi hudiča in slabo voljo mesa. Kadar se je sveto Dete rodilo, je zapel petelin: Chriiiiiiiis-tus natus est, to se pravi: rodil se je. Vol je vprašal: Uuuuubi? to se pravi: kje se je rodil? Ovca je povedala: B e e e e thlehem, to se pravi: v Betlehemu. In osel, to neumno laško živinče je vedelo, česar mi ne vemo in je rigalo: I a - mus, to se pravi: poj-dimo kar hitro k Njemu! Ali bomo zares bolj mudljivi kakor petelin, vol, ovca in osel? — — — — —

Kdo se bo bal privezanega psa? Kdo se bo bal hudiča, ki ga je sam Bog privezal? Ne hodi v bližino psa na verigi. Ne daj priložnosti hudiču, da te popade! — — — — —

Še sem bral, da bi človeške oči tako zatemnele, če bi videle greh v vsej gnusobi, da bi jih volno morje ne izmilo in bi celo solnce obledelo, preden bi jih razjasnilo — — — — —
Ne rečem, da je veliko tega greha v vas, a brez njega niste. Zgovarjate se na slabe zglede! Res je! Garje so prišle v deželo, hudičeve garje od beneške strani v pesmi in besedi, v pogledu in umazani misli. Zato se ne zagovarjajte, čuvajte se! Varujte oči in ušesa. Nečisti bodo umrli! — — — — —

Trije so šli po svetu, bratje hudiču: tisti, ki je klel, tisti, ki je jemal in tisti, ki je samemu Bogu v oči pljuval. Zato pa je prvi obupal in se obesil in so drugega rablji na kolo vpregli in je tretji, človek prešuštni, pri živem telu zgnil — — — — —

Boš li govna izpod prascev pobral in v usta nesel? Zakaj si vzel nesramno besedo na jezik? Fej, pljunil sem zate! — — — — —

Da nisi gnusnega v usta vzel? Lažeš! Benečan je rekel grdo, ti si ponovil. Glej, Benečan, kakor da se je onečedel na cesto. Ti pa si šel in pobral in nesel v usta. Fej te bodi! Še enkrat bom pljunil!

Trpiš, pa kolneš! Jaz vidim tvojo revščino, tlako

in križ, čeravno sem le človek in se mi smiliš. Ti pa kolneš! Kolneš Boga, ki stokrat bolje vidi in je neskončno usmiljen. Kako pa sem učil, da molite? Ali sem rekel: Hudič naš v peklju ali pa sem rekel: Oče naš? — — — — —

Voda je močna, bregove podira. Pa je človeška roka močnejša, ker jo jezi. Bolezen je še močnejša, še največjega moža vrže in mu roko zdreveni. Pa je lek še silnejši, ker ukroti bolezen. Je pa strup, ki mu ni leka, pa tudi strup ugonobi močnejše: ogenj. Pa je še nad ogenj moč v vodi. Zdaj veste kako. Jaz ne vem! Jaz vem le to, da ni moči ne v vodi, ne v ognju, ne v strupu, ne v leku, ne v roci človeški. Moč je le v Bogu. Pa še silnejša je molitev, ki celo Boga premaga — — — — —

Molitev je tudi prečudna roža. Do nebes je zaduh-tela in vse svetce je vnel njen vonj. Molitev je prečudna pesem. Do nebes so jo čuli in vsi angeli so rekli: amen. In še je molitev kakor jok nedolžnih otrok. Do nebes je segel in sama sveta Mati božja ga je slišala in je vzdihnila: Moj ljubi sin, čuj, otročiči jočejo! — — — — —

To vedite, da je zdaj vstal Antikrist na svet. Mater božjo je vrgel z nebes! Otročiči, jokajte! Mater božjo je vrgel z nebes! Možje, kolnite! Matèr božjo je vrgel z nebes! Žene, oči mu izpraskajte! Mater božjo je vrgel z nebes! Matere nimam več! Hahaha! Kdo pa je, ki se tako usti? Martine? Martine, m a t e r e nočeš! Tvoje ime je pes! — — — — —

Locutus sum occasione visitationis per R-um Dm archidiaconum Bernardinum de Puppis anno MCCCCXL de argumento ut sequitur: omnis scriba doctus in regno coelorum similis est homini pater familias, qui profert de thesauro suo nova et vetera. Math. XIII. 52 — — — — —

Bolezen mi je dal Gospod. Zahvaljen naj bo zanjo. Pa ker sem danes slab, bom kratek in bom samo besedo besed povedal. Beseda besed, Gospodova beseda nam vsem! Ljubi gospoda Boga iz vsega svojega srca, iz vse duše in moči. Ljubi svojega bližnjega, kakor sam sebe. Amen! — — — — —

In festo Smae mortis Dni Ni Jesu Christi. (Primum locutus, deinde scripsi verba haec, quae cantilenarum modo a parvulis cantantur nunc in contratta.) O, kaj sem jaz ubogi grešnik zvedel nocoj, se je zjokal s križa sam Gospod Jezus moj! Jaz sem tebe vseh grehov umil, ti si mene na križ pribil. Jaz sem tebi nebesa odprl, ti si meni z lancu srce predrl. Jaz se zate smrti nisem bal, ti si

mene Judež Judom prodal. Jaz sem zate bičan bil, ti si me z žolčem gnusobe pojil. Jaz sem pre-stal sto bridkih ran, jaz sem bil zate zasramovan, jaz sem bil zate na morišče peljan. Ti pa meni v tolšči ležiš, ti pa meni vsak dan grešiš, vsak dan nalagaš težki križ. Jaz sem jokal, ti si pel, jaz blagoslovil, ti si klel, meni vso tolažbo vzel; jaz sem dal, ti si jemal, godrnjal, trdovraten ostal. O, spremisli moj jok in stok, usmili se mojih prebitih rok, mojih strašnih in nešetih ran, in da pride sodni dan — — — — —

O prebridki, presveti Jezusov glas, ob naši zadnji in smrtni uri usmili se nas. Amen. — — — — — Accusatus a quibusdam nobilibus in Contratta, profectus sum ad Placitum archidiaconis in Civitate. Non invenit culpam in me sed laudavit dicens: Tristem, valde tristem auidivi cantum Tuum. Proficiscere in pace, Joanne, bene docuisti! — — — — —

Bila je binkoštni dan tam temá množic in vsi so slišali besedo božjo in so jo prav razumeli in se čudili. O sveti Duh! Pridi še nad Tolmince. Tu doli so, pa ne razumejo. Razumejo? Kako neki? Saj niso niti na veliki petek, ko so v Čedad tožili, da sem na sam sveti praznik smrti Gospodove s prižnice p e l — — — — —

Hinavci, gadja zalega! Pa zavijajmo rokave in se dajmo. Jaz z Gospodom, vi s hudičem, z lažjo! — — — — —

Vse nas je mati rodila, vsi bomo umrli, vsi smo slabi, vsi si odpustimo! — — — — — Jesen je v deželi, otroci moji! Ura smrti je blizu. Molite! — — — — —

Tako »Rutharius christianus«, ki se je žalibog ohranil le v prepisu gospoda Tomaža Rutarja in zategadelj dal mnogo povoda za mnenje, da je stvar le drzna Tomaževa mistifikacija. Neposredni vir te vesti je bil seveda stari Tomažev neprijatelj, omenjeni tolminski notar, ki tudi sicer ni hotel pokojnemu Tomažu pripoznati nobenih zaslug, niti tiste slovite, ki je zabeležena v Carlijevi kroniki, katero je sam Kocjančič prevedel v latinščino. Tam stoji z uradnimi odloki dokazano, da je Tomaž Rutar po petnajstletnem pravdanju izpodbil Volčanom pravico do mostarskih štmavrov ali letnih sejmov, osamosvojil svojo faro in župnijo kot prvi in popolnoma samostojni župnik pri Sveti Luciji na Mostu. Jaz sem Mostar. Zato pa verujem dosledno tudi v avtentičnost slovitega rokopisa, ki mu je slavno ime: »Rutharius christianus«...

ČRNA ROŽA.

Vse rdeče je v sobi: zavese ...
in stene ... in slike ... še stari klavir ...
in rdeč je objem ... in pramena nemir,
ki v zavesah prozornih se trese ...

— Zdaj, ženka, objemov se mojih opij,
in vedno ... vedno rdeče mi sij,

o! — vedno tak sládko naj bo! ...
— — — a kaj, da v črno rožo molčanj
vzcvetela ta hip si plašnó? ... —

— Joj, mož! ... Glej tam: vran ... črn vran
preko okna in rdečih rož ... joj, mož! ...

Debejak Tine.